

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СТРУКТУРІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Примакова В.В.

Херсонська академія неперервної освіти
Херсонської обласної ради

У статті досліджено теоретичні питання професійного розвитку вчителів початкових класів у післядипломній освіті; окреслено її місце у структурі сучасної неперервної освіти України. Уточнено мету, завдання, функції вітчизняної післядипломної педагогічної освіти; проаналізовано зміст основних нормативних документів, що регламентують її діяльність. Схарактеризовано особливості функціонування післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: післядипломна освіта, вчителі початкових класів, підвищення кваліфікації, завдання і функції, структура.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку українського демократичного суспільства перед національною системою освіти постають нові стратегічні завдання, провідними з яких виступають реорганізація наявної системи фахової підготовки педагогічних кадрів, здатної забезпечити високий рівень їх професійної компетентності, творчої ініціативи й рефлексивної самосвідомості, а також професійний та особистісний розвиток упродовж педагогічного життя. Потужні можливості для розв'язання цих завдань має система післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Післядипломна педагогічна освіта як поліаспектний феномен, останнім часом все більше привертає увагу вітчизняних та іноземних науковців. Вивченню різних аспектів її функціонування в умовах неперервної освіти приділяли велику увагу І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Сергеева та ін. Історичний аспект становлення базової та післядипломної педагогічної освіти було висвітлено у працях С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Лугового, В. Майбороди. Генеза і сучасний стан системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні були предметом розгляду: Г. Данілової, Т. Завгородньої, Л. Сігаєвої, Т. Харченко, П. Худоїмінського, О. Червінської. Післядипломну педагогічну освіту як багатофункціональне інтегративне утворення досліджували Н. Волкова, А. Зубко, Ф. Перрену, А. Прост, Н. Протасова, В. Пуцов, В. Химинець та ін. Окремих питань вітчизняної післядипломної освіти, зосереджуючись на розгляді проблем розвитку педагогічної думки, науки, шкільництва, системи народної освіти, торкались у своїх історико-педагогічних дослідженнях О. Адаменко, Л. Березівська, В. Кузьменко, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наявних досліджень засвідчив, що в сучасній педагогічній теорії і практиці накопичено досить ґрунтовний матеріал з історії становлення, функціонування та розвитку різних ланок неперервної педагогічної освіти. Водночас маємо констатувати відсутність дослідження, що висвітлювало б особливості діяльності післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні. Малодослідженим залишається аналіз сучасних завдань і функцій ланки неперервної освіти фахівців, її впливу на професійний розвиток упродовж педагогічної діяльності.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей діяльності післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні на сучасному етапі; уточненні місця цієї ланки в структурі вітчизняної неперервної освіти та ролі у професійному розвитку вчителів загальноосвітньої школи I-го ступеня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміючи освіту як соціальне явище, вбачаємо в ній відкрити, динамічну, відносно самостійну систему, що забезпечує контамінацію навчання, розвитку і виховання членів суспільства, спрямованих на оволодіння суспільно-історичним досвідом. Цей досвід особистість здобуває шляхом опанування теоретичними знаннями, практичними вміннями, навичками, нормами поведінки; через засвоєння духовно-моральних цінностей, зміст яких визначається соціально-економічним станом і суспільно-політичними, соціокультурними умовами існування певного народу, рівнем його матеріально-технічного розвитку.

Оскільки офіційну освіту пов'язують із системою знань, умінь і навичок, компетенцій, здобутих людиною у навчальних закладах, до її структури відносять початкову, середню й вищу складові. Характер подальшої трудової діяльності зумовлює розгалуження освіти на загальну і спеціальну, остання ж структурується на допрофесійну, базову, післядипломну [7]. Всі ланки підпорядковані єдиній основній меті, проте діяльність кожної складової спрямована на розв'язання специфічних завдань, а відтак – має відмінності у змісті, функціях, методах і формах організації.

Включення особистості в допрофесійну освіту може стати передумовою до її професійного самовизначення, оскільки покликана виконувати профорієнтаційну (інтенціональну) функцію, спрямовуючи увагу майбутніх фахівців на переваги оволодіння різними професіями, зокрема педагогічними, враховуючи нахили, потреби, мотиви, інтереси, здібності кожного індивіда. Застосування форм допрофесійної освіти в роботі з дітьми та підлітками дозволяє забезпечити різний ступінь впливу на професіоналізацію особистості, оскільки така діяльність характеризується відсутністю уніфікованих змісту, структури, засобів; до того ж іноді носить формальний або фрагментарний характер.

У системі базової освіти, впродовж навчання у вищих навчальних закладах, майбутніх учителів цілеспрямовано готують до виконання професій-

ної діяльності. Зміст такої підготовки визначається державними стандартами, впорядковується відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик різних педагогічних спеціальностей, будується у поєднанні теорії з педагогічною практикою. В результаті студенти отримують певне коло професійних уявлень, відбувається їх первинне становлення як педагогів, починає формуватися професійна компетентність на засадах фундаменталізації науково-педагогічних знань.

Остаточне ж формування, суб'єктне становлення і професійний розвиток педагога здійснюється в системі післядипломної педагогічної освіти [3; 4; 6; 7; 8], яка отримала назву відповідно до свого місця в освітньому просторі і часі, оскільки вважається обов'язковою ланкою в професіоналізації педагога, що охоплює період його професійного життя, починаючи з моменту отримання диплома про закінчення педагогічного навчального закладу (вищого або середнього спеціального), та триває впродовж усієї фахової діяльності, носить систематичний, цілеспрямований, пролонгований, перманентний характер.

Сьогодні питання впливу неперервної освіти на професійний розвиток учителів знаходяться в фокусі педагогічної думки. Це зумовлено насамперед постійними змінами, що відбуваються в сучасному освітньому просторі України. Зокрема, перехід на нові Державні стандарти (згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 20.04.11 р. № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» та «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної освіти» від 23.11.11 р. № 1392) потребує пильної уваги до забезпечення відповідного рівня готовності вчителів початкових класів щодо упровадження положень у навчально-виховний процес. Тим більше, що на сучасному етапі розбудови національної освіти в Україні, очікуються суттєві зміни в структурі та специфіці роботи таких важливих її ланок як початкова шкільна та післядипломна педагогічна освіта. Готовності вчителів початкових класів до кардинальних нововведень, що відбудуться впродовж реформування галузі, можливо буде досягти засобами системної взаємодії базової освіти майбутніх вчителів і післядипломної освіти фахівців.

Офіційного статусу післядипломна освіта набула у Законі України «Про освіту» (1991 р.), як система зі своєю структурою та ієрархією. Законом України «Про вищу освіту» (2002 р.) було визначено її сутність, мету, завдання та основні напрями діяльності. Згодом їх було дещо уточнено в новому Законі «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, у зв'язку з прийняттям якого, положення попереднього утратили чинність. Відповідно ж до оновлених, метою вищої освіти було проголошено «підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [2].

Мета післядипломної освіти полягає в задоволенні індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпеченні потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально ви-

конувати посадові функції, впроваджувати у виробництво новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства [5]. Отже, чітко окреслена мета означеної складової неперервної освіти спрямовує увагу педагогічної думки на коло специфічних завдань, які має розв'язувати.

Післядипломна педагогічна освіта покликана забезпечувати неперервне професійне зростання, розвиток творчого потенціалу, професійне й особистісне вдосконалення та самореалізацію педагога, отже – його професіоналізацію, що трактується як опанування професією. Цей процес є цілеспрямованим, довготривалим і відкритим, тому має потужні можливості для досягнення вершин професійної майстерності вчителів, розвитку їх професіоналізму, педагогічної культури, що мають стати закономірним результатом впливу післядипломної освіти на особистість фахівця.

Нині післядипломна педагогічна освіта складається з чотирьох основних структурних складових, в межах яких здатна до виконання окресленої мети, а саме: спеціалізацію, перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування [10].

Призначенням спеціалізації є профільна спеціалізована підготовка, основною метою якої є набуття особою навичок виконання окремих завдань та обов'язків, котрі мають особливості в межах спеціальності. Перепідготовка передбачає професійне навчання працівника, який уже здобув первинну професійну підготовку, спрямоване на оволодіння іншою професією. Стажування полягає в набутті особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної професійної діяльності або галузі знань. Підвищення кваліфікації, як більш потужна ланка післядипломної педагогічної освіти, покликана забезпечити поліпшення рівня готовності особи до виконання її професійних обов'язків, а також набуття особою здатності виконувати додаткові завдання шляхом набуття нових знань і вмій у межах професійної діяльності або галузі знань [2]. Ця структурна складова вже відповідно до визначення, спроможна об'єднати потенціал спеціалізації та стажування, хоча в їх організації звичайно може простежуватися своя специфіка.

Підвищення кваліфікації вважається центральною ланкою сучасної післядипломної освіти. На цьому наголошено в положеннях Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»), де її основними завданнями було визначено необхідність задоволення інтересів громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до потреб ринку праці, здійснення соціального захисту; забезпечення потреби суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях [1].

На післядипломну освіту нині покладено потужні функції. Сучасні українські науковці пропонують різні класифікації, аналіз яких дозволить виокремити основні функції післядипломної освіти вчителів початкових класів як органічної складової загальної системи. Одні вчені (І. Жерносек, М. Красовицький, С. Крисюк) запропонували досить розгалужену класифікацію, до якої було віднесено наступні функції: програмно-цільові (компенсаторна, відтворювальна, коригуюча, прогностична); процесуально-технологічні

(діагностична, моделююча, організаторська, координативна, контрольна-інформаційна); соціально-психологічні (орієнтаційна, пропагандистська, мотиваційна, розвиту творчої активності, стимулювання) [9, с. 16]. Інші вчені (А. Кузьмінський, В. Луговий, Н. Протасова) основними визначали: адаптивну (адаптація особистості педагога до мінливих умов педагогічної праці, трансформація ціннісних орієнтацій сучасного життя); компенсаторну (усунення прогалів у знаннях, розширення та оновлення педагогічної підготовки); аналітичну (критичне осмислення існуючої педагогічної реальності, аналіз та оцінювання результатів власної діяльності, рефлексивна діяльність педагога); перетворювальну (подолання стереотипів у діяльності, негативних установок); розвивальну (особистісний і професійний розвиток педагога); прогностичну (проекування і передбачення результатів педагогічної діяльності); стимулювальну (підтримка й заохочення педагога до вдосконалення, самоосвіти та саморозвитку) [7].

У зв'язку з окресленими класифікаціями функцій, А. Кузьмінський наголошував на характері урахування взаємозв'язків між ними для можливостей дослідження причинно-наслідкової залежності, що регулювали б розвиток системи післядипломної педагогічної освіти. На думку науковця, це суттєво зумовлює функціонування та розвиток системи, визначає її якісні особливості, поведінку її складових. Професійний розвиток педагога як очікуваний результат функціонування післядипломної педагогічної освіти здатен змінити вектор від наповнення знаннями до осмисленого особистісного зростання. Відповідно до висновків ученого, післядипломна педагогічна освіта має забезпечувати приведення професійного рівня кваліфікації педагогів у відповідність до вимог часу, індивідуально-особистісних та функціональних потреб, світових стандартів; удосконалення наукового й загальнокультурного рівня фахівців; стимулювання та розвиток творчого, інноваційного й духовного потенціалу педагогів [7].

Оптимальною вважаємо лаконічну та водночас змістовну класифікацію функцій процесу навчання педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації вчителів (А. Зубко). До них ученим було віднесено освітньо-інформаційну, аналітико-рефлексивну, виховну, розвивально-стимулювальну функції, підкреслюючи їх взаємозв'язок і взаємозумовленість, коли виконання однієї неодмінно обумовлює виконання решти. На думку науковця, комплекс окреслених функцій, що визначають потенціал післядипломної освіти як цілісної, динамічної системи, є скоріше умовним. Однак їх специфіка безперечно транспонує особливості структури, змісту навчання протягом професійного життя вчителя [3]. Ми приєднуємося до висновків ученого, і підкреслюємо важливість розвивально-стимулювальної функції. Система післядипломної освіти має широкі можливості для неперервного підвищення професійної майстерності, стимулювання потреби в самовдосконаленні вчителів, розвитку в них рис, якостей особистості, необхідних для ефективного виконання педагогічної діяльності.

Проаналізувавши і взявши до уваги окреслені групи функцій, урахуовуючи специфіку роботи педагогів у початковій ланці освіти, визначаємо

функції післядипломної освіти вчителів початкових класів: мотиваційно-стимулювальна (усвідомлення значущості професії та стимуляція пізнавальної діяльності), інформаційно-аналітична (оновлення знань, усунення прогалів, критичний аналіз інформації, творче її використання), інноваційно-розвивальна (розвиток пізнавальної, духовно-моральної, інтелектуальної, емоційно-вольової, творчої сфер особистості з використанням інновацій), акмеологічна (стимулювання прагнення досягнення вершин професійного та особистісного розвитку й удосконалення), інтегративно-прогностична (здатність до аналізу, рефлексії, корекції професійного досвіду фахівця на засадах інтеграції новостворених уявлень у наявний досвід та прогнозування подальшої діяльності).

Вчителі початкових класів завжди виконували різноманітні функції: вчителя, вихователя, психолога тощо, з усіма висунутими до нього державою і суспільством професійними вимогами (безпосередньо під час урочної та позаурочної діяльності, впродовж співпраці з учнями та їх батьками), учня або наставника (в методичній діяльності школи, району, області залежно від віку, кваліфікаційної категорії, досвіду професійної діяльності), учня і дослідника (у курсовий період, у шкільній, позашкільній та самоосвітній діяльності). Тому останнім часом особливо актуальності в Україні набула проблема професіоналізації вчителя, що стало ключовим поняттям у розв'язанні освітніх проблем, оскільки торкається питань суб'єктного становлення майбутнього вчителя та подальшого професійного розвитку дипломованого фахівця в умовах неперервного навчання, отже є результатом його післядипломної освіти. Оскільки формування конкурентноспроможного фахівця передбачає його становлення як суб'єкта педагогічної діяльності впродовж усієї професійної кар'єри, зрозуміло стає необхідність детального аналізу змісту та механізмів професійного зростання вчителя, що зумовлюється запитами і потребами сучасного суспільства та є перспективним напрямом дослідження.

Висновки з дослідження і перспективи. Функціонування післядипломної освіти як основи для постійного професійного розвитку та самовдосконалення спрямоване забезпечити індивідуальний характер отримання знань і відповідну підготовку вчителів до професійної діяльності, що постійно оновлюється. Результатом цього є готовність до організації традиційної та інноваційної діяльності людини в їх розумному поєднанні, що акумулює вмотивованість до такої роботи, обізнаність про різноманітність педагогічних технологій та особливості їх упровадження в навчально-виховний процес початкової школи, уміння адекватно аналізувати результати власної діяльності та коригувати її в подальшій роботі. Відтак можемо наголосити, що післядипломна освіта суттєво впливає на забезпечення відповідного професійного розвитку вчителів, зокрема початкових класів. З огляду на вказане, перспективними для подальшого розвитку мають стати питання пошуку додаткових ресурсів та застосування наявного потенціалу післядипломної освіти вчителів початкових класів, що є потужним середовищем для професійного розвитку фахівців, рівень якого має відповідати сучасним умовам мінливого світу.

Список літератури:

1. Державна національна програма «Освіта» [Текст]: Україна ХХІ століття. – Київ: Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 року / Закон України // Голос України. – 2014 р. – № 148 (06 серпня 2014 р.). – С. 2.
3. Зубко А. М. Організація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: монографія / А. М. Зубко. – Херсон: Айлант, 2006. – 124 с.
4. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
5. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні // Матеріали Всеукраїнського з'їзду працівників освіти (секція «Післядипломна освіта»). – К.: ЦППО, 2001. – С. 4.
6. Крисюк С. В. Становлення та розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1917-1995 рр.): Автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / С.В. Крисюк. – Київ: ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 48 с.
7. Кузьмінський А. І Теоретико-методологічні засади після-дипломної педагогічної освіти в Україні: дис. док. пед. наук: 13.00.04 / Анатолій Іванович Кузьмінський / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2003. – 433 с.
8. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9-22.
9. Повышение квалификации педагогических кадров / Под ред. И. Ф. Жерносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Крисюка. – К.: Освіта, 1992. – 190 с.
10. Положення про післядипломну освіту в Україні: Проект. – К.: Друкар, 1997. – С. 2.

Примакова В.В.

Херсонская академия непрерывного образования
Херсонского областного совета

ПОСЛЕДИПЛОМНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В СТРУКТУРЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье исследованы теоретические вопросы профессионального развития учителей начальных классов в последипломном образовании; очерчено его место в структуре современного непрерывного образования Украины. Уточнены цели, задачи, функции отечественного последипломного педагогического образования; проанализировано содержание основных нормативных документов, регламентирующих его деятельность. Охарактеризованы особенности функционирования последипломного образования учителей начальных классов в Украине на современном этапе.

Ключевые слова: последипломное образование, учителя начальных классов, повышение квалификации, задачи и функции, структура.

Prumakova V.V.

Kherson Academy of Continuing Education
of Kherson Regional Council

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' POSTGRADUATE EDUCATION IN THE STRUCTURE OF CONTINUING EDUCATION

Summary

The article is investigated theoretical aspects of primary school teachers' professional development in the postgraduate education; its place in the structure of continuing education is outlined. The goals, objectives, functions of native postgraduate pedagogical education are clarified; the contents of basic normative documents are analyzed. The peculiarities of functioning of postgraduate education of primary school teachers in Ukraine at the present stage are described.

Keywords: postgraduate education, primary school teachers, training, objectives and functions, structure.